

Din activitatea Centrului Demografic O.N.U.-România (CEDOR)

INTERVIU

acordat de domnul Ferdinand J.C.M. Rath, Directorul Centrului

Profesorul Ferdinand J. C. M. Rath, sociolog și demograf olandez, și-a efectuat studiile la Universitatea din Nimègue, doctor în sociologie (1955). Director al Centrului Demografic O. N. U. — România (CEDOR), din 1974. Membru al U.I.S.S.P. Director al Institutului Regional al Serviciului Social din Olanda (1955—1958). Subdirector și profesor de sociologie al Școlii de sociologie de la Universitatea catolică din Chile, Santiago (1959—1961); Expert O.N.U. la CELADE—Chile (1962—1966); Director al Subsedului CELADE de la San José (Costa Rica) (1966—1971), Demograf la Banca Mondială (1971—1974).

A publicat numeroase studii privind organizarea învățământului demografic, de sociologie demografică și demografie economică.

D-le Director, s-au împlinit 5 ani de la inaugurarea Centrului Demografic creat sub auspiciile comune ale O.N.U. și guvernului țării noastre; vă rugăm, cu această ocazie, să prezentați cititorilor revistei noastre ce s-a intenționat prin crearea CEDOR-ului, inaugurat în timpul Conferinței Mondiale a Populației, care a avut loc la București în 1974, și pentru ce a fost creat aici?

Crearea CEDOR-ului cu ocazia Conferinței Mondiale a Populației s-a făcut în concordanță cu spiritul general în care s-au desfășurat lucrările acestei conferințe: *Populația* constituie un aspect al aceluși proces extrem de complex și divers numit *dezvoltare*. El nu este nici precumpănitor față de celelalte aspecte, dar nici nu poate fi ignorat. Complexitatea procesului de dezvoltare oferă, însă, mai multe unghiuri pentru examinarea acestei probleme. Ritmul fără precedent al creșterii demografice la care lumea a fost martoră după cel de-al doilea război mondial a avut drept consecință logică o sporire generală a atenției acordate studiului variabilelor demografice și a impactului acestora asupra dezvoltării economice și sociale. Pregătirea de demografi și cercetările de demografie s-au extins și calitativ, s-au îmbunătățit în mod substanțial.

Cum se întâmplă, deseori, în cazul problemelor foarte presante, când exagerările și deformările devin aproape inevitabile, unii au început să acorde o pondere deosebită unei singure componente a creșterii populației: fertilitatea — și mai ales fertilitatea înaltă —, considerată ca principală cauză a subdezvoltării și sărăciei. Se cuvine să subliniem aici că, deși această opinie a fost exprimată poate cu mai multă tărie decât alte păreri mai echilibrate, și deși mai științifice, ea nu a fost niciodată împărtășită de majoritatea cercetătorilor în domeniul populației și nici nu a devenit specifică unei țări sau unui grup de țări.

Știm cu toții în ce măsură Conferința de la București a contribuit la răsturnarea acestei tendințe și la afirmarea explicită a faptului că factorul demografic în sine nu poate, niciodată, să constituie cauza unică a sărăciei, că soluțiile pentru ridicarea nivelului de trai al tuturor celor săraci nu pot fi găsite prin tratarea unui singur fenomen izolat.

Indiferent dacă sintem de acord cu Malthus — dar citiți sint cei care au citit textul integral al primului său *Eseu*? — este un fapt că polemica în jurul tezei sale a impulsionat enorm cerce-

tarea demografică în sensul cel mai larg. Multe din dezbaterile de la Conferința Mondială a Populației din 1974 nu au dus la concluzii unanime, dar confruntările de idei au determinat o reînnoire și o sporire a interesului pentru problemele populației și dezvoltării.

Centrul Demografic O.N.U. — România a fost creat în scopul de a pregăti specialiști în domeniul studiului interrelațiilor dintre variabilele demografice și dezvoltare. El are sarcina de a se adresa în special candidaților din țările francofone în curs de dezvoltare, pentru care, după cum era cunoscut, existau mai puține posibilități în această direcție decât pentru cei proveniți din țările în curs de dezvoltare de limba engleză sau spaniolă.

Guvernul român fiind informat că la Națiunile Unite se studiază proiectele unui astfel de centru, a oferit o contribuție interesantă și substanțială, atât fizică și financiară, cât și în ceea ce privește personalul, pentru ca acest centru să fie înființat la București. Organizația Națiunilor Unite a acceptat cu recunoștință oferta românească și astfel a fost creat CEDOR-ul.

După câte știm, Centrul Demografic O.N.U. — România este singurul centru din sistemul Națiunilor Unite cu acest profil: Populație și dezvoltare social-economică. Ați putea, d-le director, să ne vorbiți și de celelalte centre ale O.N.U., de profilul lor și de amplasarea lor în diverse zone geografice ale lumii?

Într-adevăr, în rindul celorlalte centre demografice subvenționate de Națiunile Unite, CEDOR-ul este singurul cu profilul specific de specializare la cadrelor în domeniul interrelațiilor dintre populație și dezvoltare. Misiunea celorlalte centre este, în primul rind, de a pregăti demografi. Încă de la începutul existenței sale, CEDOR-ul a declarat că nu va oferi specializare în demografie pentru a nu concura activitatea deosebit de utilă desfășurată de celelalte centre demografice. Colectarea și analiza datelor demografice, indispensabile unei solide planificări economice și sociale, lasă însă mult de dorit în multe regiuni în curs de dezvoltare din lume. Ameliorarea acestei situații a constituit principalul motiv al creării celorlalte centre demografice subvenționate de Națiunile Unite. Acestea sînt următoarele: Institutul Internațional de Studii asupra Populației (IIPS) înființat la Ghembur, în India, în 1957, Centrul Latino-american de demografie (CELADE) de la Santiago de Chile, creat în 1958 și subcentrul acestuia pentru America centrală și regiunea Caraibilor, creat în 1966 în Costa Rica, Centrul Demografic de la Cairo, creat în 1963, Institutul Regional de Studii asupra Populației de la Accra din Ghana, înființat la începutul anului 1972, și Institutul de Învățămînt și Cercetare Demografică (IFORD) de la Yaounde din Camerun, creat în toamna anului 1972.

Cine poate participa la aceste cursuri, care sînt criteriile de selectare și cine sînt cursanții CEDOR-ului?

Cursurile academice desfășurate la CEDOR sînt cursuri postuniversitare, astfel încît pentru a fi admiși, candidații trebuie să posede în primul rind o pregătire universitară la nivele de licență sau echivalentul acesteia. Alte criterii de selecție privesc activitatea anterioară și prezentă a candidatului, precum și încercarea de a asigura o repartizare geografică echitabilă a candidaților reținuți. Astfel, la pregătirea egală, un candidat dintr-o țară care n-a avut pînă acum nici un stagiar format la cursurile de la CEDOR va avea mai multe șanse să fie ales decât cel dintr-o țară care a trimis deja mai mulți stagiaři. Desigur, aici intervine și problema mărimii țării respective și a capacității sale de a absorbi cadrele specializate.

Ce se urmărește în timpul celor nouă luni, cît durează cursul, prin predarea și programul de cercetare pe care vi l-ați propus, deoarece nu se are în vedere formarea unor demografi de profesie?

Dat fiind faptul că studiile de dezvoltare cer o abordare interdisciplinară, este necesar ca nu numai demograful să învețe să vorbească limbajul economiștilor, sociologilor, politologilor etc., ci și ca aceștia, în studierea problemelor subdezvoltării, să învețe să vorbească un minim de limbaj demografic. Cînd CEDOR-ul afirmă în broșurile sale că nu pregătește „demografi”, el explică, în același timp, că programele sale se adresează celor ce răspund, într-un fel sau altul, de realizarea planurilor sectoriale, regionale sau naționale și care participă la luarea hotărîrilor de care depinde conceperea și înfăptuirea acestora. Mi-am exprimat frecvent părerea că economistul, sociologul, arhitectul, medicul, care vin pentru specializare la CEDOR, trebuie să părăsească CEDOR-ul tot ca economist, sociolog, etc., dar posedînd o înțelegere mai aprofundată asupra modului în care variabilele demografice condiționează realitățile specialității lor. Nu intenționăm să producem convertiri și în nici un caz nu am dori ca stagiarii noștri să devină niște pseudodemografi (există și așa prea mulți din nefericire), ci să înțeleagă mai mult realitățile demografice pentru a putea conlucra mai bine cu demograful specializați, contribuind împreună la dezvoltarea socioeconomică a țărilor lor.

Ați putea să faceți câteva aprecieri asupra cursului și mai ales asupra rezultatelor pozitive, asupra celor care au terminat aceste cursuri și s-au întors în patria lor?

La început, CEDOR-ului i s-a încredințat o sarcină pentru care nu existau exemple anterioare. A trebuit să concepem noi singuri un curs de populație și dezvoltare. Am ferma convingere că, după o perioadă de experimentări, am ajuns la o cristalizare foarte acceptabilă a modurilor noastre de predare. Aceasta este valabil și pentru abordarea globală a populației și dezvoltării, ca și pentru modurile de predare mai specializate ca : populație și dezvoltare rurală, urbanizare și migrație, educația în domeniul populației și resursele umane, și, în cele din urmă, populația și strategiile de sănătate publică.

Este o mare satisfacție pentru noi să primim vești de la foștii stagiați care își exprimă, fără excepție, deosebită recunoștință pentru pregătirea primită la CEDOR ; mai mulți dintre aceștia au fost chemați să preia sarcini mai importante și deseori mai strins legate de problemele de populație.

Vă rugăm să ne spuneți câteva cuvinte despre specialiștii care au asigurat, în cei cinci ani, pregătirea stagiilor CEDOR-ului ?

Personalul de specialitate permanent se compune din experți ai Națiunilor Unite, experți cooperanți și asociați, precum și din experți români. Ei au specialități diferite (economisti, demografi, sociologi, medici), conform nevoilor și programei de activitate a Centrului. Apelăm însă, frecvent, la cunoscuți specialiști din străinătate, de la institute de cercetări, universități, organisme de specialitate ale O.N.U., precum și la specialiștii români din învățământ și cercetare.

Activitatea CEDOR se materializează și într-o serie de publicații. V-am ruga să vă referiți puțin la scopul și conținutul lor.

Activitatea de cercetare desfășurată la CEDOR se concretizează, în bună parte, într-un număr de publicații grupate în următoarele serii : Seria A (Învățământ) ; Seria B (Cercetări) ; Seria C (Traduceri) și recenta Seria D (Cercetare-Stagiați). În prima serie se publică materiale destinate procesului de învățământ ce se desfășoară la Centru, în seria B se publică studiile elaborate de experții Centrului, iar seria C este destinată unor traduceri din literatura anglo-saxonă.

În dorința de a valorifica cele mai bune lucrări de sfârșit de stagiu, am inițiat cea de-a patra serie, menționată mai sus.

Studiile elaborate și publicate, în mare parte, în seria B abordează o mare varietate de subiecte. Le-am putea totuși grupa în următoarele mari domenii : legătura dintre fenomenele demografice și factorii economici ; probleme de migrație, urbanizare și dezvoltare economică ; populația activă și ocuparea forței de muncă în țările în curs de dezvoltare ; programe de sănătate publică în contextul dezvoltării ; distribuția populației și utilizarea resurselor naturale ; programe și politici demografice în țările în curs de dezvoltare. Menționez că, în afara studiilor publicate în seria B, un număr important de lucrări au fost elaborate și prezentate la simpozioanele și seminariile organizate de CEDOR la București și în țări africane de limba franceză, la alte reuniuni internaționale la care centrul nostru participă, ca și la manifestări științifice organizate în România.

Întrucât literatura demoeconomică anglo-saxonă este considerabil mai bogată decât cea franceză, am inițiat o serie de traduceri în limba franceză, în dorința de a contribui la o mai bună cunoaștere, în țările francofone, a literaturii de specialitate anglo-saxone.

De o bună apreciere în străinătate se bucură Bibliografia selectivă *Populație și Dezvoltare*, publicație semestrială cuprinzând o prezentare sistematică și selectivă a studiilor și lucrărilor ce se editează pe plan internațional în domeniul legăturilor dintre populație și dezvoltare economică și socială. Bibliografia noastră are acum 350 de beneficiari de pe toate meridianele globului.

D-le Director, ca sociolog și demograf, care este părerea dv. despre politica demografică a unei țări și cum credeți că pot influența factorii politici și de decizie rezolvarea problemelor populației și lichidarea subdezvoltării ?

Nu ar fi prea interesant să dau un răspuns foarte general la o întrebare formulată în termenii extrem de largi. Voi încerca, de aceea, să fiu mai precis fără a avea însă pretenția de a da un răspuns satisfăcător. În primul rând, politicile de populație așa cum sînt prezentate de guverne, se împart în două mari categorii : pronataliste și antinataliste. Dacă sîntem mai malițioși, putem adăuga că aceste două tipuri contrare de politici au în comun faptul că o dată adoptate ele sînt — în multe cazuri — aplicate cu atîta lipsă de consecvență, încît rezultatele rămîn mult inferioare obiectivelor propuse. Lăsînd gluma la o parte, trebuie să recunoaștem că însăși conceperea și elaborarea unei politici de populație rațională este o sarcină foarte dificilă. Această politică ar trebui însă sprijinită în mod constant, vizibil și consecvent în activitățile.

zilnice. În fapt, după ce au fost înființate, comisile naționale de demografie și comitetele însărcinate cu înfăptuirea politicilor naționale de populație sînt lăsate să acționeze aproape singure. După părerea mea, ele ar trebui să aibă legături strinse cu instituțiile de planificare națională și să îndeplinească funcții interministeriale. Numai prin asigurarea unui astfel de nivel în administrația publică, comisile de populație vor putea să exercite o influență adecvată în chestiunile și deciziile politice și să rezolve probleme de populație și subdezvoltare. Din păcate, încă prea puține guverne au încredințat comisiilor lor naționale răspunderi la un nivel conform cu formidabila sarcină pe care li se cere să o îndeplinească.

Situația demografică a lumii contemporane se caracterizează printr-o mare diversitate. În linii generale, țările în curs de dezvoltare sînt confruntate nu numai cu „explozia demografică”, ei și cu fenomenul mult mai grav al subdezvoltării, au de înfruntat dramatismul marilor decalaje care le separă de țările dezvoltate, al inegalităților care marchează lumea contemporană. Dumneavoastră cunoașteți poziția României în marile probleme ale lumii contemporane, principiile pe care le promovează în relațiile externe, indiferent de orînduirea socială, precum și interesul deosebit pe care personal președintele țării noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu îl manifestă pentru lichidarea subdezvoltării, ceea ce ar duce și la rezolvarea problemelor demografice ale țărilor în curs de dezvoltare. Considerați, d-le Director, că prin activitatea sa CEDOR aduce o contribuție la rezolvarea problemelor cu care se confruntă omenirea și în special țările în curs de dezvoltare?

Cu o altă ocazie am folosit truismul că fiecare soluție a unei probleme trebuie să înceapă prin a fi identificată. Se pare totuși că, în probleme de populație, acest truism este mai puțin înțeles. Se emit multe opinii complet eronate asupra tendințelor și caracteristicilor demografice, a structurii populației și a implicațiilor acesteia asupra dezvoltării social-economice; se fixează obiective care nu sînt realiste, pentru că nu sînt bine concepute de factorii de răspundere și, ce e mai rău, discuțiile pe probleme de populație se poartă, deseori, mai curînd pe un ton emoționant decît științific, chiar atuncî cînd ele au loc la niveluri politice relativ înalte. După cum spuneam, CEDOR-ul dorește să lucreze cu participanții actuali și viitori la procesul decizional din țări în curs de dezvoltare, prezentîndu-le faptele și analizînd cu ei factorii determinanți și consecințele tendințelor demografice, implicațiile acestora asupra altor variabile ale dezvoltării. Desigur, pentru multe întrebări nu s-au găsit încă răspunsuri; altele au fiecare mai multe soluții; la altele răspunsurile depînd de prioritățile stabilite de ideologia, politica sau viziunea globală a factorului de decizie. Pentru munca CEDOR-ului este de aceea importantă asigurarea unei libertăți academice depline, ceea ce înseamnă că în fiecare moment pot fi exprimate opinii divergente care trebuie ascultate.

Nu putem spera să avem răspunsuri la toate problemele complexe ale eradicării mizeriei degradante, ale distribuției neechitabile a bogăției și beneficiilor; putem numai spera că prin dezbaterile lor cu viitorii factori de decizie și cu conducătorii de opinie să contribuim la o identificare mai realistă a problemelor subdezvoltării ce trebuiesc rezolvate în contextul situației ideologice și politice a țării respective și de către conducătorii și specialiștii acelei țări.

Știm că sinteți de formație sociolog, iar revista noastră, prin profilul său de sociologie și științe politice, publică în fiecare număr — de la apariția revistei din 1972 — studii de demografie, considerînd că între sociologie și demografie legătura este foarte strînsă. Am dori, d-le profesor, să prezentați cititorilor noștri cum vedeți dv. raportul dintre sociologie și demografie?

Numai simpla încercare de a răspunde la această întrebare în limitele unui interviu mi se pare deosebit de grea. Ea ar trebui să facă obiectul unui articol. Cred într-adevăr că un astfel de articol, care să revizuiască vechile distincții între sociologie și demografie, ar fi foarte oportun. Am impresia că poate, datorită unor preocupări mai urgente ale specialiștilor din ambele domenii, această chestiune a fost lăsată deoparte pentru moment. Acum 20 de ani în anumite cercuri era acceptat, în mod general, că demografia constituie un subdomeniu al sociologiei, în timp ce în alte cercuri ea era privită în principal ca un domeniu al statisticilor de populație, în care se făceau eforturi pentru a îmbunătăți tehnicile de măsurare ale fenomenelor și tendințelor demografice. De atunci, demografia socială s-a dezvoltat în mod considerabil și, actualmente, se acordă o atenție sporită factorilor determinanți ai consecințelor tendințelor demografice, în cadrul cărora aspectele sociologice joacă un rol important. Atuncî cînd demografia devine mai „angajată”, simplele date statistice nu mai sînt suficiente pentru a explica dimensiunea, compoziția și distribuția la un anumit moment a unor populații date și nici schimbările în timp. Sociologia, ca studiu al tipurilor comune de comportament uman, contribuie în mare măsură la explicarea fenomenelor demografice. Schimbările survenite în structura societății, modificarea valorilor sau a preponderenței unor instituții pot cauza importante schimbări în comportamentul demografic.

Pe de altă parte, creșterea populației, spre exemplu o creștere a densității populației, poate avea consecințe asupra densității sociale; schimbările în comportamentul reproductiv influențează schimbarea structurii familiei; mobilitatea geografică și cea socială comportă aspecte demografice și sociologice ș.a.m.d.

Nu cred că mai putem susține că demografia este un subdomeniu al sociologiei. Ele sînt strîns înrudite, dar trebuie să recunoaștem că sistemul cunoștințelor teoretice s-a dezvoltat mai mult în sociologie decît în demografie. În schimb, în demografie a fost dezvoltată rapid o metodologie fondată în principal pe matematici.

O parte din eșecurile înregistrate în înfăptuirea politicilor de populație s-ar putea datora insuficienței dezvoltării a demografiei sociale. Sociologii și demografii nu au dobîndit încă — pe cît se pare — statutul și importanța pe care societatea le acordă economiștilor și aceasta pentru că societatea acordă în zilele noastre o mai mare importanță soluționării problemelor economice decît problemelor sociologice. Aceasta ar putea explica de ce există mai multe studii asupra interrelațiilor dintre economie și populație decît între sociologie și comportamentul demografic. Totuși, această tendință va fi corectată cînd societatea va recunoaște că fără o analiză sociologică adecvată a problemelor de populație simplele soluționări economice sînt condamnate să eșueze.

Din cîte cunoaștem, de curînd a fost semnat acordul dintre Națiunile Unite și Guvernul Român pentru noua perioadă de activitate a centrului. Vă rugăm să ne spuneți care sînt intențiile și planurile instituției pe care o conduceți în această nouă perioadă de activitate?

Noul acord semnat între Națiunile Unite și Republica Socialistă România, asigură prelungirea activităților Centrului pînă la sfîrșitul anului 1983. Înainte de expirarea acestei a doua perioade de funcționare, vor avea loc negocieri între cele două părți pentru a se discuta oportunitatea și modalitățile de continuare ale CEDOR-ului. Personal nu am nici o îndoială că un Centru ca CEDOR-ul va fi necesar încă mult timp de acum înainte și că continuarea sa va depinde de calitatea rezultatelor obținute.

CEDOR-ul începe a doua sa fază de activitate cu avantajul de a avea un program de învățămînt bine stabilit și posibilități mai clare de a efectua un anumit tip de cercetare. Aceasta nu exclude introducerea unor ameliorări de conținut în ambele domenii: trebuie să căutăm, continuu, să îmbunătățim activitatea de predare, îmbunătățindu-ne în primul rînd cunoștințele asupra interacțiunii dintre fenomenele demografice și dintre diferitele aspecte ale dezvoltării sociale și economice și, în al doilea rînd, atrăgînd la Centru profesori cu competență.

În domeniul cercetării, CEDOR-ul poate juca un rol important reunind cunoștințele existente asupra aspectelor specifice ale interrelațiilor demoeconomice și demociologice a fenomenelor globale sau a fenomenelor caracteristice unor anumite sectoare ale dezvoltării. La aceasta trebuie să se adauge cercetarea proprie în sectoarele pe care CEDOR-ul le-a ales ca fiind de un deosebit interes pentru activitatea sa și la care m-am referit mai sus.

În fine, CEDOR-ul trebuie să continue și să dezvolte mai departe programul său de publicații și de documentare despre care am primit remarci deosebit de favorabile în ultimii ani din țările francofone în curs de dezvoltare.

Ioana Boja-Trincă